

ЛІНГВІСТИЧНІ ПОГЛЯДИ

УДК 811.163'0'1-26:81-11 І.Франко

ЛІНГВІСТИЧНІ ПОГЛЯДИ ІВАНА ФРАНКА І ПІВДЕННОСЛОВ'ЯНСЬКА ПАРАДИГМА

Людмила ВАСИЛЬЄВА

*Львівський національний університет імені Івана Франка,
вул. Університетська, 1, 79000 Львів, Україна,
кафедра слов'янської філології, тел.: 2964770, e-mail: slavia@hn.franko.lviv.ua*

У статті висвітлено лінгвістичні погляди І. Франка на мовні проблеми південних слов'ян, зокрема сербів і хорватів. Міжслов'янські паралелі давали І. Франкові цікавий матеріал для наукових висновків і узагальнень. Певні теоретичні положення дослідника, які стосуються формування літературної мови на народній основі, вирішення важливих для етапу її стандартизації правописних проблем та ролі церковнослов'янської спадщини в поступальному розвитку мови, можна розглядати в загальнослов'янському контексті як універсальну закономірність для всього слов'янського світу.

Ключові слова: літературна мова, стандартизація, церковнослов'янська спадщина, загальнослов'янський контекст.

У розмаїтті наукових інтересів І. Франка, як відомо, важливе місце належить лінгвістичним проблемам. На жаль, мовознавчі дослідження у франкознавстві і "сьогодні займають доволі скромне місце" [12, с. 321]. Учений торкався майже всіх аспектів лінгвістичної науки [3; 10, с. 5–11]. Він був обізнаний з важливими досягненнями тогочасного загального мовознавства [2]. Остеронь лінгвістичної оцінки вченого не залишилися і мовні проблеми, які стосувалися всього слов'янства. Міжслов'янські паралелі давали І. Франкові цікавий матеріал для наукових висновків і узагальнень. Та й сама слов'янська ідея, яка була важливим чинником серед духовних орієнтирів сучасної Франкові української інтелігенції, без сумніву, позначилася на становленні мовознавчих поглядів ученого. Зазначимо й те, що як учений-лінгвіст І. Франко формувався під впливом відомих представників слов'янської філології [10, с. 32], як Я. Коллар (1793–1852), В. Копітар (1780–1844), Й. Добровський (1753–1829), П.Й. Шафарик (1795–1861), Ф. Миклошич (1813–1891).

Періодом становлення слов'янських мов на народній основі було ХІХ ст. Мовотворчі процеси, які набули поширення в Галичині та на інших українських землях, охопили весь слов'янський світ. Слов'ян опанувала і ідея загальнослов'янської єдності. Під впливом такої ідеї перебував, зокрема, реформатор сербської мови В. Караджич (1787–1864), діячі хорватського національного відродження – ілліризму (1835–1848) – Л. Гай (1809–1872), І. Деркос (1808–1834), І. Мажуранич (1814–1890),

С. Враз (1810–1851), П. Прерадович (1818–1872)¹, які відіграли визначну роль у створенні літературних мов сербів та хорватів.

І. Франко підтримував постійні наукові та дружні контакти з багатьма видатними славістами свого часу, зокрема, південнослов'янськими: “патріархом слов'янської філології” хорватом В. Ягичем² (1938–1923), який з 1903 р. був дійсним членом НТШ у Львові³, словенцем М. Мурком (1861–1951)⁴, сербом Т. Остоїчем⁵, тому в його розпорядженні була найновіша інформація з тієї частини слов'янського світу.

У цій статті простежимо певні лінгвістичні положення І. Франка, які стосуються формування літературної мови на народній основі, вирішення важливих для етапу її стандартизації правописних проблем та ролі церковнослов'янської спадщини в поступальному розвитку мови, крізь призму мовотворчих процесів у

¹ На іллірійців особливо сильно впливали діячі чеського і словацького відродження. Зокрема, у праці “Слов'янська взаємність в розумінні Яна Коллара і тепер” І. Франко пише, що Я. Коллар розіслав свою працю “О literarneji vzájemnosti mezi kmeny a nářečimi slavskými”, опубліковану в словацькому часописі “Hronka. Podtatranská zabavnice” (1836), “любителям слов'янщини в різних краях”, серед яких були хорват Гай і серб Павлович, зазначаючи при цьому, що “сербі і хорвати поквапилися зараз перекласти сю розправку, вона вийшла цього ж 1836 р. по-сербськи і по-хорватськи” (Франко І. Слов'янська взаємність в розумінні Яна Коллара і тепер // Франко І. Зібрання творів. Т. 29. С. 59–60). Принагідно зазначимо, що ця праця Я. Коллара була опублікована цього ж року в трьох номерах (29, 30, 31) іллірійської хорватської газети “Danica” під назвою: “O slovstvenoj uzajemnosti medju kolēni i narěčji slavenskimi od Ivana Kolara”.

² Саме під його керівництвом І. Франко написав свою дисертаційну працю “Варлаам і Йоасаф. Старохристиянський духовний роман і його літературна історія”. До речі, між І. Франком і В. Ягичем склалися не лише наукові контакти, а й гарні особисті стосунки. Про це переконливо свідчить листування хорватського вченого. Зокрема, в листі до М. Нахтігала В. Ягич зазначає, з яким боєм переживає важку хворобу І. Франка: “Про д-ра Франка я чув недавно, що його нещасного хворого у Львові залишили на милість Бога. Його дружина – в психіатричній лікарні, сини – на війні, а він розбитий паралічем... (Див. лист В. Ягича до Нахтігала: Ljubljanski zvon. 1915. № 43. S. 471).

³ Див.: Лист проф. В. Ягича [14, т. 35, с. 411].

⁴ Зі словенцем М. Мурком І. Франко познайомився, мабуть, у Львові 1889 р. під час відвідин цим славістом Галичини. Зазначимо, що М. Мурко високо оцінював наукові здобутки Франка, схвально відгукувався про часопис “Жите і слово”, який регулярно одержував від українського вченого. Зокрема, словенський славіст писав про це в листі до Франка від 12.02.1894 р.: “Вдячний Вам за книгу про Вишенського. Якщо не напишете про неї Ягичу, зроблю це я, хоч у мене обмаль часу. Переглядаю іноді Ваше “Жите і слово”, яке мені подобається, і дуже радий тому, що Ви все ж маєте змогу видавати такий серйозний журнал” [14, т. 35, с. 17–18]. Принагідно зазначимо високу оцінку Франкового часопису в “Енциклопедії слов'янської філології за редакцією акад. В. Ягича: “И в хорошем галицком журнале д-ра Ивана Франка “Жите і слово”, прекратившем к сожалению очень рано свое существование, Драгоманов напечатал несколько вещей литературного содержания” [15, с. 865].

⁵ Роки життя цього музикознавця (дослідника давньої сербської музичної спадщини) і фольклориста нам точно невідомі. Однак він високо цінував І. Франка як науковця. Як зазначає Н.Р. Коваль, Т. Остоїч, який цікавився народними піснями російського походження в сербських церковних книгах і збірниках XVIII ст., звертається до І. Франка як до видатного авторитета з проханням з'ясувати, “...коли ті російські пісні дійшли до нас, сербів, чиї вони... Видно по всьому, що це інтересна тема про близькість сербської і російської – а ще більше українсько-російської літератури” (див. про це: [4, с. 25]).

двох важливих географічних частинах Південної Славії. Йдеться про Сербію та Хорватію, на мовному й культурному розвитку яких теж позначилося тривале перебування в політично залежному становищі, що давало підстави вченому робити численні зіставлення з аналогічними процесами в Україні. Подібним був і розвиток зазначених південнослов'янських літератур, публіцистики, однаково складалися сприятливі умови для культурного розвитку народів⁶.

Передусім, зіставимо мовні ситуації в Україні й Хорватії у ХІХ ст. Вирішення культурно-історичних проблем у хорватів, пов'язаних з питанням єдиної мови, відбувалося у першій половині ХІХ ст. і було провідним у програмі іллірійців. Але Л. Гай і його прихильники у своїй концепції іллірійської мови брали до уваги і поширеність певного (штокавського) діалекту серед усіх південних слов'ян, а не лише серед хорватів. Діяльність іллірійців мала подвійну мету: об'єднати насамперед розрізнених у мовному плані хорватів, ліквідувавши ізоляцію кайкавського Загреба (столиці хорватських земель), а цим дати поштовх до об'єднання всіх південних слов'ян.

До речі, І. Франко добре знав історію розвитку хорватської мови, зокрема те, що протягом її формування відбувалося конкурування переднорм різних літературних різновидів на базі чакавського, кайкавського, та штокавського діалектів. Він усвідомлював ті мовні проблеми, які намагалися вирішити іллірійці. І. Франко з цього приводу писав, що Л. Гай "...силувався звести вкупу всіх сербів, хорватів, словінців і витворити одну іллірійську націю з одним письменством замість давніших партикулярних в роді дубровницького, хорватсько-кайкавського, хорватсько-словенського в дусі Рельковича і т. і. ..."⁷.

⁶ Чинники мовного розвитку на інших південнослов'янських теренах наводимо спорадично.

⁷ Див.: Франко І. Слов'янська взаємність в розумінні Яна Коллара і тепер [14, т. 29, с. 61]. До речі, формування літературної мови на народній основі в середині-наприкінці ХІХ ст. було актуальним не лише для Сербії і Хорватії, а й для Боснії та Герцеговини, Чорногорії, Словенії і Македонії. У цей час боснійські мусульмани, використавши мовно-літературні традиції релігійної літератури боснійських францисканців-католиків, "алхаміядо" літератури (назва "алхаміядо" походить з іспанської вимови арабського слова *al'agamiya*: неарабський, іноземний, зокрема, перший алхаміядотекст історико-культурного значення збережено в турецькому букварі з часів Мехмеда ІІ (ХV ст.), творів письменників-прихильників караджичівського кола та фольклорних здобутків боснійського народу, дбайливо зібраних Мехмедом-бегом Капетановичем Любушаком (1832–1902), створили боснійсько-мусульманську літературу періоду відродження (період національного відродження в Боснії датується 1887–1918 роками. [Rizvić 1991]. Зазначимо також, що традиційно літературу Боснії та Герцеговини поділяють на сербську, хорватську та мусульманську. Однак є всі підстави констатувати, що, наприклад, мусульманська література періоду відродження була симбіозом кращих літературних традицій усіх культурно-релігійних течій із теренів Боснії та Герцеговини), яка зробила значний внесок у розвиток літературної мови в регіоні. Чорногорська література епохи відродження досягла свого апогею в творчості Петра Петровича Негоша (1813–1851), з якою пов'язують становлення літературної мови Чорногорії. Зростання національної самосвідомості словенців і розвиток літератури словенською мовою зумовили необхідність створення для всіх областей Словенії єдиної літературної мови. 50-ті роки

І.Франко вже по-іншому розглядав питання єдиної української мови – як “великий вчений-мовознавець..., що прекрасно враховував історичну своєрідність життя свого народу в минулому і в перспективі” [5, с. 74]. До речі, прагнення Франка та інших українських суспільних діячів – його сучасників – утвердити єдність і самобутність української мови палко підтримували слов’янські філологи – сучасники І. Франка, зокрема, вже зазначений В. Ягич. У листі О.О. Шахматову від 18.02.1905 цей відомий славіст вказував на необхідність функціонування української мови та створення нею культурних надбань: “Коли йдеться про малоруську мову, будьте свідомо ліберальні. Дайте простому люду можливість вивчати свою рідну мову, дайте можливість вільного розвитку літератури, а також мистецтва, не забуваючи при цьому про державні інтереси...” [16, с. 346]⁸.

Аналізуючи актуальні проблеми розвитку української мови, Франко робив екскурси в її історію XVIII ст., коли вона мала багато спільних рис з іншими південнослов’янськими мовами, особливо з сербською. І. Франко відзначив складну соціолінгвальну ситуацію, зумовлену територіальною роз’єднаністю і культурною відокремленістю українців. Саме цей чинник, на думку вченого, негативно позначився на переході від староукраїнської мови до сучасної на народній основі, внаслідок чого літературна мова на цій основі функціонувала лише в писемній формі, своєчасно не заповнивши пробілу, який виник у результаті занепаду книжних стилів. Цим можна пояснити і відсутність впливу її на громадське та культурне життя українців⁹. Та й у Франкові часи “територіальна відмінність мовленнєвої сфери великої за розміром території України поглиблювалася входженням наддніпрянської, галицької, буковинської й закарпатської територій у різні держави” [10, с. 89]. Лише в Галичині у другій половині XIX ст. в мовній практиці українці послуговувалися двома різними мовами: “язичієм” (польсько-московсько-слов’янсько-українська суміш), званим руською мовою та стилізованою відповідно до походження і вподобань автора народною мовою. Ще гірша ситуація склалася в Україні Наддніпрянській, де “українська мова була царським указом виключена

XIX ст. характеризувалися двома тенденціями стабілізації літературної норми. Перша тенденція – слов’янізації (хорватизації, з елементами богемізації за хорватським зразком) словенської мови під впливом зазначених вище ідей іллірійців (її підтримував Ф. Миклошич) не була успішною. Невдовзі перемогу здобув напрям, який становив “найкращу форму консолідованої словенської норми, що містила в собі етимологічно виправдані (південно)слов’янські елементи” (див.: [Sesar 1996: 123]). У 50-х роках XIX ст. були перші спроби створити унормовану літературну мову, яка б відображала особливості живих македонських говірок. Тоді ще йшлося не про окрему літературну мову македонців, яка сформувалася пізніше, а про єдину літературну мову на народній основі, зрозумілу для всіх слов’ян Македонії і Болгарії.

⁸ Проте В. Ягич у цьому ж листі зазначає, що не підтримує прагнень І. Франка та М. Грушевського щодо незалежного статусу України: “Я підтримую Грушевського і Франка, поки вони залишаються в царині науки і просвіти. Але створювати вільну Україну – цьому я не маю наміру сприяти. Ми слов’яни і без того надто дробилися, через що так мало означаємо. Цієї осені у нас був один молодий білорус, який мріє про незалежну Білорусію” [Ягич, 1934: 346].

⁹ Див.: *Франко І.* Етимологія і фонетика в южноруській літературі [14, т. 29, с. 154–184]; *Франко І.* Азбучна війна в Галичині [14, т. 47, с. 564–568, с. 585–586]; *Франко І.* Історія української літератури. Часть перша [14, т. 40, с. 332, 338, 339].

навіть від прилюдних концертів”¹⁰. І все ж І. Франко радить письменникам Галичини працювати над унормуванням мови, яка б ґрунтувалася на загальній українській основі: “Писатель мусить поперед цього владати добре мовою свого народу, і то не мовою одного села, одного повіту або одної губернії, але мовою такою, котра була однаково своя, зрозуміла і люба всім повітам, губерніям та селам, мовою літературною мовою школи і інтелігентного товариства”¹¹.

Подібна до української ситуація в розвитку мови склалася і в хорватів. Культурну розрізненість хорватського народу на початку ХІХ ст. зумовила його тривала політична ізоляція (Габсбурзька монархія, Османське царство, Дубровницька республіка, Венеціанська республіка). Окремі частини етнічного простору були доволі самостійними культурними осередками, які витворили свої літературні мови, що ґрунтувалися на окремих діалектах-системах. У хорватському Саборі (парламенті) на початку ХІХ ст. офіційною мовою була латинська. Лише представникам хорватського національного відродження – ілліризму – вдалося остаточно подолати мовний бар’єр, що був наявний між трьома частинами Хорватії (кай-кавською, чакавською та штокавською), і запровадити хорватську мову як офіційну в усіх хорватських землях.

У складі двох різних держав – Габсбурзької монархії та Османської імперії – протягом свого історичного розвитку перебували сербські землі. Там не було сформованих за регіонами кількох літературних різновидів, як у хорватів чи українців, але в літературі і в спілкуванні на початку ХІХ ст., подібно як у часи І. Франка в Галичині, конкурували різні мови: архаїчна слов’яно-сербська (суміш сербських елементів і церковнослов’янської на східнослов’янській основі – української і російської редакції)¹²; народна мова (просте сербське наріччя); чиста церковнослов’янська на східнослов’янській основі [1, с. 52–55].

У першій чверті ХІХ ст. В. Караджич очолив боротьбу за утвердження єдиної сербської літературної мови на народній основі та нового фонетичного правопису. Духовним творцем цієї реформи мови та правопису став словенський учений В. Копітар (1780–1844). Погляди В. Копітара і В. Караджича на реформування мови в Сербії були і зрозумілі Франкові. З огляду на успішний перебіг у цій країні мовної реформи, а також на відомий українському вченому досвід у цьому сенсі інших слов’ян, він мав підстави констатувати, що українці в Галичині у 20–30-х роках ХІХ ст. у своїх починаннях видавати книжки народною мовою не були самотні – вони наслідували приклад “поляка Ходаковського, словака Коллара, серба Караджича, українців Цертелєва й Максимовича”¹³. Такою ж була в Галичині позиція “Руської трійці” щодо розвитку української мови і проблем україн-

¹⁰ Див.: Франко І. З останніх десятиліть ХІХ в. [14, т. 41, с. 510].

¹¹ Див.: Франко І. Наше літературне життя в 1892 р. [14, т. 29, с. 9].

¹² За використання слов’яно-сербської мови висловлювався, зокрема, глава сербської церкви митрополит С. Стратимирович. Слов’яно-сербську мову називали по-різному: “славенська” (єпископ Парфеній Павлович та митрополит Павло Ненадович, 1760), “славеносербська” (Христовор Жефаравич, 1741), “іллірічесько-славеносербська” (Костянтин Філіппіді, 1773) тощо – на відміну від просто сербської (Стеван Раїч, 1793).

¹³ Див.: Франко І. Панщина та її скасування 1848 р. в Галичині [14, т. 47, с. 111].

ської абетки, спільної для всіх українців, викладена в праці М. Шашкевича “Азбука і abecadlo” (1836) [15]¹⁴. За словами І. Франка, “примір Вука в Сербії впливав на молоде покоління галицько-руських письменників”¹⁵.

Наведене порівняння свідчить про подібність чинників розвитку принципів написання у сербів¹⁶ та українців. Із самих початків і українська, і сербська орфографічні системи ґрунтувалися на кирилиці. Для середньовіччя характерне намагання позбутися новацій в українських і сербських церковних службових книгах під болгарським впливом з огляду на реформу Трновського патріарха Євфимія¹⁷. Уже в новітні часи і в Україні, і в Сербії¹⁸ були спроби використання фонетичного принципу¹⁹. 1868 р. у Сербії нова орфографія сербської мови була офіційно затверджена в усій країні, а в українських виданнях і далі панували правописна невпорядкованість [8, с. 154], зокрема, в Галичині дотримувалися способу написання, далекого від народної мови.

І. Франко як письменник і лінгвіст, який мав щодо правопису власну чітку позицію, у полеміках з етимологами опирався на досвід подібної ситуації в Сербії, аналізував дискусії В. Караджича з опонентами його принципів орфографії й графіки²⁰, стежив за його полемічною діяльністю з цього приводу²¹. А в праці “Етимо-

¹⁴ Принагідно зазначимо, що праці “Руської трійці” друкувалися в Будимі саме в сербській друкарні.

¹⁵ Див.: Франко І. Літературне життя полудневої Русі і Ян Коллар [14, т. 29, с. 154–46]. “І. Франко мав на увазі насамперед правопис “Русалки Дністрової”, – зазначає О. Мишанич [7].

¹⁶ Хорвати використовували переважно латинську графіку. Розвиток їх графічної системи відбувався з урахуванням спочатку етимологічного, а потім – фонетичного принципу. З кінця ХІХ ст. з огляду на уніфікацію і створення єдиної сербсько-хорватської мови було прийнято фонетичний принцип написання.

¹⁷ Зазначимо, що наприкінці ХІV – на початку ХV ст. Костянтин Філософ робив спробу повернути сербський правопис до початкового варіанту, щоб “зберегти віру”, тобто ідентичність найдавніших церковних текстів. Цю реформу він намагався обґрунтувати у своєму трактаті “О письменех”. Реформа вимагала повернення до старих часів вірності грецьким і староболгарським джерелам. В українських монастирях ці впливи поширилися в другій половині ХV ст. Зокрема, в одному з галицьких монастирів у цей час перебував утікач з Болгарії Г. Цамблак.

¹⁸ А також у Хорватії з огляду на прийняття школою хорватських вуківців правописної концепції В. Караджича.

¹⁹ Це “Енеїда” І. Котляревського (1798), граматики О. Павловського (1818) в Україні, “Писменица сербскога іезика” (1814) В. Караджича, а також збірки народних пісень, які останній упорядкував.

²⁰ Зазначимо, що народною мовою писали і до В. Караджича, і за його життя (Йован Раїч, Доситей Обрадович, Григорій Терлаїч, Павле Соларич, Лукиян Мушицький, Іван Стерія Попович, Йован Суботич, Джордже Малетич, Никола Бороевич та ін.); боротьба Вука із супротивниками була пов’язана передовсім із боротьбою за новий правопис, а не за нову мову, оскільки старою – напівцерковною – у 30–40-х роках ХІХ ст. уже ніхто не писав.

²¹ До речі, працюючи над своєю “Письмарицею” (граматикою), словником (Српски рјечник истолкован њемачким и латински ријечима...), Караджич писав полемічні статті, спрямовані проти нападів на новий правопис, алфавіт, нову літературну мову. “Системно струнку мову “баби Сміляни”, як зневажливо називали пропоновану Вуком літературну мову, він протистав-

логія і фонетика” І. Франко навів на користь фонетичного правопису вагоме висловлювання В. Ягича, коментуючи його: “Ці слова проф. Ягича відразу рішають справу на користь фонетики. За нею промовляють два найважливіші практичні згляди: конечність літературного і національного єднання галицьких русинів з українцями”²².

Ще один момент був спільним для сербів і українців – відхід від церковнослов'янської мовної традиції. Як відомо, літературним мовам сербів і українців на народній основі передували етапи, коли визначальними у їх поступальному розвитку були саме церковнослов'янські ідіоми. І. Франко зазначав їх важливу роль в історії багатьох слов'янських мов, говорив і про велич слов'янських апостолів Кирила і Мефодія, підкреслюючи, що вони водночас були “не тільки першими слов'янськими, а й першими всеслав'янськими писателями: не тільки болгари, серби, руси, паннонці, але також чехи і поляки знали і читали їх книги на тій самій мові”²³. Не оминув дослідник увагою і функції церковнослов'янських ідіом у мовній, літературній і культурній практиці “южнорусів” і “великорусів” у XVIII ст.²⁴. Церковнослов'янський чинник, як зазначав І. Франко, виконував особливу роль у цей же період у сербській мові з огляду на поширення в Сербії книг московського та київського центрів з Росії/України, завезених на прохання сербського митрополита М. Петровича²⁵, та на діяльність там вихідців з України – вчителів М. Суворова і Е. Козачинського. Східнослов'янський вплив на сербську мову не залишився поза увагою І. Франка. Він згадує про приїзд до сербів, зокрема, “вихованця Києво-Могилянської академії українця Козачинського”, який “на зазив сербів переходить з деякими товаришами до Воеводини, заводить там “слов'янські школи і навіть пише для них шкільні драми з сербської історії”²⁶. Франко називає також прізвища інших українських вчителів – “вихованців Київської академії: Казуновського, Климовського, Шумиляка, Левандовського, Минацького, Залуського”, які теж перебували в Сербії²⁷. Під впливом церковнослов'янської мови на східнослов'янській основі на теренах Сербії було створено особливий мовний різновид так звану “слов'яно-сербську мову. Саме цією мовою виголошували проповіді М. Суворов та Е. Козачинський та інші східнослов'янські учителі, нею вони писали і шкільні драми.

Франко приділяв велику увагу проблемі церковнослов'янізмів у період утвердження і стабілізації мови на народній основі, вказував на правомірність відходу сербів від церковнослов'янської мовної традиції, підкреслював доцільність починань В. Караджича та інших реформаторів мов слов'янських, оскільки “... і серби,

ляв мові тих (Видаковича, Кенгелаца та ін.), хто, наче сільські дяки, плутає сербські діалекти зі слов'яноноруською мовою” [6, с. 146].

²² Див.: Франко І. Етимологія і фонетика [14, т. 29, с. 168–169].

²³ Див.: Франко І. Слов'янська взаємність в розумінні Яна Коллара і тепер [14, т. 29, с. 55].

²⁴ Див.: Франко І. Слов'янська взаємність в розумінні Яна Коллара і тепер [14, т. 29, с. 55–56].

²⁵ За постановою Синоду 1724 р. до Воеводини відправили 70 примірників “граматики словенської” М. Смотрицького, 400 примірників “Букваря” Ф. Прокоповича та іншу літературу [Коць-Григорчук 1997]. Див.: Франко І. Етимологія і фонетика [14, т. 29, с. 168].

²⁶ Див.: Франко І. Слов'янська взаємність в розумінні Яна Коллара і тепер [14, т. 29, с. 56].

²⁷ Див.: Франко І. Платон Кулаковський. Начало русской школы у сербов в XVIII в. Очерки по истории русского влияния на южнославянские литературы [14, т. 29, с. 197–198].

і болгари, і русини так само чули, що [церковнослов'янська] не їх жива мова. І при всій підмальовці церковщини на лад своїх діалектів не переставали бачити в ній спеціальну мову церкви і книг церковних, так само як се було в Польщі, Угорщині, Німеччині і др. з латиною...²⁸. І. Франко акцентував на винятковому значенні народної творчості в становленні української літературної мови на народній основі. Фольклорні твори заклали підвалини, на яких сформувалася мова: український народ “не затратив своєї національної окремішності”, “в своїх приповідках, піснях і казках поставив такий тривкий пам'ятник своєї здорової, розумної, чесної мислі...”²⁹. Це ж характерне для мовної концепції В. Караджича, який уважав найвідповіднішою діалектною базою для сербської мови та усну народну творчість. Вона стала для нього зразком з огляду на велику цінність її мовного виразу. Зазначимо, що мова фольклору була достатньо опрацьованою й, з огляду на значне територіальне поширення в регіоні, певною мірою наддіалектною. Принагідно зауважимо, що збирання, редагування та видання творів фольклору становило важливу складову наукового життя цього сербського вченого³⁰, як і, до речі, І. Франка.

Отже, в історичному та культурологічному розвитку української, сербської і хорватської мов є чимало спільних рис. І українці, і серби, і хорвати тривалий час докладали значних зусиль, щоб унормувати мову – цю важливу складову громадського і культурного життя. Кожному з цих народів довелося діяти в складних умовах географічної роз'єднаності і культурної відокремленості. Боротьба за створення літературної мови означала в них не лише бажання впорядкувати цю форму літературного та громадського життя, унормувавши й збагативши її, визначити головні функції, суттєві для стабільних у своєму розвитку мов (наприклад, німецької, французької, російської, польської), – це була форма боротьби за національну незалежність, самовизначення і водночас – за культурне об'єднання своїх народів.

Використані у статті роздуми І. Франка про долю української мови, екскурси в її минуле, міркування про сучасне, полемічні висловлювання щодо тих чи інших питань мовного розвитку в Україні перебувають у тісному зв'язку з важливими лінгвістичними проблемами, які вирішувалися іншими народами, зокрема, південними слов'янами. І. Франко переконливо доводив: те, що виникає на одному національному ґрунті і відповідає потребам одного народу, зумовлює або прискорює поступальний розвиток усього суспільства. Теоретично опрацювавши і критично розвинувши слов'янську ідею, визначивши в ній те, що відповідає

²⁸ Див.: *Франко І.* Платон Кулаковский. Начало русской школы у сербов в XVIII в. Очерки по истории русского влияния на южнославянские литературы [14, т. 29, с. 59].

²⁹ Див.: *Франко І.* Хуторна поезія П.А.Куліша [14, т. 26, с. 166].

³⁰ “Песнарица” (збірка пісень) заклали початки класичного сербського караджичівського корпусу сербських фольклорних текстів. Через рік було видано другу книжку пісень В. Караджича (Відень, 1815). Перша збірка має 108 текстів, а друга – 117. Згодом Караджич почав упорядковувати тексти народних пісень, значно доповнивши збірку, класифікувавши пісні й розподіливши їх у чотирьох книжках під загальним заголовком “Народні сербські пісні” (“Народне српске пјесме”) Перші три книжки цієї збірки вийшли 1823–1824 рр. На два роки раніше побачили світ “Народне српске приповијетке” (“Народні сербські оповідання”).

геополітичним інтересам усіх слов'ян, своїм лінгвістичним доробком І. Франко з'ясував особливості та подібності мовного розвитку південних слов'ян, виявив досвід, який могли використати українці для розв'язання ще невіршених лінгвістичних питань.

1. *Васильєва Л.* Штокавські літературні мови: проблеми становлення, розвитку, сучасний стан. Львів, 2002.
2. *Галенко І.Г.* Іван Франко і деякі питання загального мовознавства // Іван Франко і питання мовознавства. Львів, 1983. Вип. 13. С. 11–20.
3. *Ковалик І.І.* Наукова лінгвістична проблематика в працях Івана Франка // Іван Франко. Статті, матеріали. К., 1965. Вип. 12. С. 110–118.
4. *Коваль Н.Р.* Іван Франко і сербська література // Проблеми слов'янознавства. Вип. 41. Львів, 1990. С. 20–27.
5. *Корнієнко Н.* Іван Франко – мовознавець // Жовтень. Львів, 1956. № 9. С. 71–79.
6. *Коць-Григорчук Л.* Вук Караджич – творець сербської літературної мови // Питання історії української і слов'янських мов та культури. Львів: НТШ, 1997. С. 143–149.
7. *Мишанич О.* Вук Караджич і Україна // З минулих літ. Київ, 2004. С. 7–22.
8. *Полюга Л.М.* Порівняльна характеристика правописних систем української і сербської мов // Проблеми слов'янознавства. Львів, 2002. Вип. 52. С. 151–155.
9. Памяти академика И.В. Ягича. К десятилетней годовщине со дня его смерти (1836–1923). Труды Института Славяноведения АН СССР. Ленинград. 1934. Т. 2.
10. *Панько Т.І.* Мова і нація в естетичній концепції І. Франка. Львів, 1992.
11. *Rizvić M.* Bosansko-muslimanska književnost u doba preporoda 1887–1918. Sarajevo, 1991.
12. *Сербенська О.* Мовна комунікація: практика і теоретичні засади Івана Франка // Записки наукового товариства імені Шевченка. – Том CCXLVI. Львів, 2003. С. 321–340.
13. *Sesar D.* Putovima slavenskih književnih jezika. Pregled standardizacije češkoga i drugih slavenskih jezika. Zagreb, 1996.
14. *Франко І.* Збір. тв.: У 50 т. К.: Наук. думка, 1976–1986.
15. *Шашкевич М.* Його твори і значення для Галицької Русі / За ред. Я. Вербицького. Львів, 1923.
16. Энциклопедия славянской филологии под редакцией акад. В. Ягича. Вып. 1. Спб., 1910.

IVAN FRANKO'S LINGUISTIC OUTLOOK AND SOUTH SLAVONIC PARADIGM

Ljudmyla Vasylyeva

*Ivan Franko National University of Lviv Philology Department
Universytetska st., 1, UA-79000 Lviv, Ukraine
tel/fax: (00380322) 296 47 70, e-mail: slavia@hn.franko.lviv.ua*

Ivan Franko gave his linguistic estimation of the language issues of southern Slavs, Serbs and Croa-tians in particular. Interslavonic parallels were of great interest to his scholarly conclusions. Some of his theoretical propositions concerning formation of literary language on the national basis, the ideas how to standardize spelling issues, the role of church slavonic heredity in the progressive lan-guage development can be considered in all-slavonic context as universal conformity for all Slavs.

Key words: literary language, standardization, church slavonic heredity, all-slavonic context.

ЛИНГВИСТИЧЕСКИЕ ВЗГЛЯДЫ ИВАНА ФРАНКО И ЮЖНОСЛАВЯНСКАЯ ПАРАДИГМА

Людмила Васильева

*Львовский национальный университет имени Ивана Франко,
ул. Университетская, 1, 79000, Львов, Украина,
кафедра славянской филологии, тел.: 2964770, e-mail: slavia@hn.franko.lviv.ua*

В статье выяснены лингвистические взгляды И. Франко на языковые проблемы южных славян, в частности сербов и хорватов. Междуславянские параллели давали И. Франко интересный материал для научных заключений и обобщений. Некоторые теоретические положения исследователя, которые касаются формирования литературного языка на народной основе, решения важных для этапа ее стандартизации правописных проблем и роли церковнославянского наследия в поступальном развитии языка, можно рассматривать в общеславянском контексте как универсальную закономерность для всего славянского мира.

Ключевые слова: литературный язык, стандартизация, церковнославянское наследие, общеславянский контекст.

Стаття надійшла до редколегії 8.05.2007

Прийнята до друку 14.10.2007